

NAŠE PANJSKE KONČNICE NA PREGLEDNI RAZSTAVI NA DUNAJU

Ob razstavi Človek in čebelar, ki so jo odprli v Avstrijskem muzeju za etnografijo – Na ogled je 400 panjskih končnic

Ni naključje, da je cesarica Marija Terezija v svojih znamenitih reformah pripisala zelo pomembno mesto tudi čebelarstvu kot svojevrstni gospodarski panogi, in tudi ni naključje, da je v novo ustanovljeno čebelarško šolo na Dunaju 1770 povabila za učitelja Antona Janšo, reformatorja tedanjega čebelarstva v Evropi.

O tem nazorno in slikovito govori razstava »Človek in čebela« – čebelarstvo na Slovenskem v tradicionalnem gospodarstvu in ljudski umetnosti, ki bo na Dunaju odprta vse do aprila 1990 v prenovljenih prostorih Avstrijskega muzeja za etnografijo v Laudongasse. Pripravila sta jo Slovenski etnografski muzej v Ljubljani in omenjeni muzej na Dunaju v sodelovanju s Kulturno-informacijskim centrom SFRJ na Dunaju. Na njeno izvedbo je odločilno vplivala finančna podpora številnih sponzorjev v Sloveniji, predvsem Gorenja. In ne nazadnje: pobudo zanjo je dal Ivo Martelanc iz Turistične zveze Slovenije.

Ker zahteva celoten projekt poseben komentar, pogledimo tokrat vsebinsko sporočilo razstave, ki je sama po sebi lep primer šobrega sodelovanja različnih strok, obenem pa je tudi odlično spričevalo organizatorjem in strokovnim ustanovam (predsednik organizacijskega odbora Josip Košuta).

Med šestotimi eksponati izstopajo slovenske panjske končnice. Štiristo jih je. Nastajale so od druge polovice 18. stoletja do konca prejšnjega na čelnih deščicah čebeljih panjev »kranjičev«, in to samo na Slovenskem. S svojimi nabožnimi, zgodovinskimi ali žanrskimi, največkrat hudomušnimi prizori predstavljajo svojevrsten svet človeške domišljije in barvitost ljudske umetnosti.

Razstava je doslej najbolj celovit prikaz domala vsega, kar je povezano s pojmom o čebeli. Njena dragocenost je tudi v tem, da nas opozarja na vlogo Antona Janše pri moderniziranju tedanjega evropskega če-

belarstva, na njegovo publicistično delo. Nič manj ni pozorna do Petra Pavla Glavarja, ki je mnogo prispeval k razvoju čebelarstva, zlasti s prevajanjem Janševih nemških tekstov, ki jih je ta pisal za »svoje ukaželjne učence«. Po besedah dr. Gorazda Makaroviča je Slovenija, zlasti pa Gorenjska, v čebelarstvu med vodilnimi deželami v svetu, morda celo vodilna, a za takšno trditev so potrebni tehtni dokazi. Morda bo dunajska razstava spodbudila njihovo iskanje?

Na razstavi so lepo vidni panji in njihov zgodovinski razvoj, na ogled so tudi drugi eksponati, prikazana pa je tudi uporaba medu (ali smo na strd povsem pozabili?) in voska. Medex je postavil paviljon z medico in drugimi proizvodi iz znanega programa api. Obiskovalcem je na voljo tudi video film o slovenskih panjskih končnicah, avtohtoni kranjski čebeli, spremlja pa ga slovenska ljudska instrumentalna in vokalna glasba.

Razstavo so strokovno postavili Gorazd Makarovič, Ida Gnilšak, Janez Gregori in Janez Poklukar. Lepo in domiselno obliko ji je dal arhitekt Marjan Loboda, ki je ob arhitektu Ranku Novaku, Studiu Znak in akademskem slikarju Mišu Strmanu sodeloval pri nastanku odlične celostne podobe. Oba muzeja sta tudi založnika in lastnika

znanstvene publikacije z istim naslovom, kot ga ima razstava, izšla pa je v zbirki Publikacije Avstrijskega muzeja za etnografijo kot XXIV. zvezek s 114 slikami in enim zemljevidom ter dvojezično. Do aprila 1990 so na Dunaju v zvezi s to razstavo predvidene še številne prireditve.

DRAGO MEDVED

PISANE SLIKE NA SLOVENSKIH ČEBELNJAKIH – PRISPEVEK EVROPSKI KULTURI

prof. dr. EDI SENEGAČNIK

Znana švicarska firma Ciba-Geigy je v 15. številki svoje čebelarke publikacije »Bienenstich« (Čebelni pik) objavila v nemškem, francoskem in angleškem jeziku članek z gornjim naslovom. Njegova avtorica Ljudmila Schmid-Semrl iz slovanskega seminarja univerze v Bernu je s tem simpatičnim člankom seznanila svetovno čebelarstvo s slovenskim narodom in njegovo kulturno zgodovino, zlasti pa z našim čebelarstvom, najbolj s panjskimi končnicami. Takole začenja:

»Pisane podobe na čebelnjakih so se pojavile v Sloveniji nekako ob koncu 18. stoletja in jih potem najdemo do začetka 20. stoletja. Kranjski čebelarji so krasili svoje lesene panje, v katerih so čebele gradile satje in zbirale med, z ljubkimi pisanimi podobami na čelnih straneh. Cela vrsta teh ljudskih umetnin je zdaj zbrana v Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani in v Čebelarstvu muzeju v Radovljici.

»Kaj pa gledate in prodajate svoja zijala? Čebele že dobro delajo! Tako se glasi napis na nekem gorenjskem čebelnjaku iz 19. stoletja. Ja, ta pregovor dobro označuje prislovično slovensko pridnost. Marljivi Slovenci bi lahko svoj narodni grb okrasili s to marljivo živalico-čebelo.

Slovenci v severozahodnem delu Jugoslavije sodijo k trem kulturnim krogom: mediteranskemu, alpskemu in panonskemu, pri čemer je čebelarstvo v vseh treh različno izraženo. Dokazano je, da so prinesli Slovani čebelarstvo s seboj iz svoje pradomovine vzhodno od Karpatov. Še danes uporabljajo prastara slovanska izraza

»panj« in »ulj«, ki označujeta izdolbljeno drevesno deblo za najbolj preprosto obliko panja. Pozneje so se jim pridružila izdolbljena korita in polovične klade z lesenimi skulpturami. Na Gorenjskem je med leti 1820–1880 panj kranjič pripomogel, da je zacvetela posebne vrste umetnost. Začeli so namreč barvati čelne strani panjev. Ta nekoč tako priljubljena dejavnost, zdaj pa opuščena ljudska umetnost, je danes pravzaprav področje preučevanja za umetnostnega zgodovinarja, jezikoslovca, muzikologa (naslikani inštrumenti), seveda pa tudi za čebelarje in slikarje navce v Sloveniji.

O tem kulturno-zgodovinskem pojavu pa spodobno priča čebelarstvo in čebelji muzej v Radovljici pri Bledu od svoje ustanovitve leta 1960. Tu lahko izvemo vse o biologiji čebele, o čebelarstvu in pridobivanju medu, o koristnosti teh žuželk v kozmetiki in farmacevtski industriji. Enkratnost tega muzeja so poslikane panjske končnice, ki jih lahko občudujemo tudi v Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani. Kako si sploh lahko pojasnimo to umetniško izrazno obliko Gorenjske? Prav gotovo sta imela pri tem bistveno vlogo estetska težnja po olepšavi panjev in rastoča blaginja. Taka pritklina je namreč izražala posestnikovo veljavo in tudi ponos. Umetnostni zgodovinarji so mnenja, da so številne podobe svetnikov najbrž odganjale in prestraševale tatove čebel in medu. Ustvarjalna domišljija slovenskih umetnikov, ki se kaže na več kot tisoč ohranjenih primerih, izbira pogosto izvirne teme, ki navdušujejo človeka. Biblij-